

УДК 342.9

ГАЛУНЬКО В.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: АЛГОРИТМ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті сформований алгоритм дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях (сферах, секторах) як провідної категорії динаміки адміністративного права, яка полягає в поєднанні теоретико-правових засад та юридичного змісту адміністративно-правових відносин, зокрема, на основі аналізу юридичних фактів діяльності публічної адміністрації, передусім індивідуальних адміністративних актів та адміністративних договорів класичних методів діяльності публічної адміністрації.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, алгоритм, дослідження, зміст, об'єкт, суб'єкт, юридичний факт.

В статье сформирован алгоритм исследования административно-правовых отношений в определенных отраслях (сферах, секторах) как ведущей категории динамики административного права, которая заключается в сочетании теоретико-правовых принципов и юридического содержания административно-правовых отношений, в том числе через анализ юридических фактов деятельности публичной администрации, в первую очередь из-за индивидуальных административных актов и административных договоров классических методов деятельности публичной администрации.

Ключевые слова: административно-правовые отношения, алгоритм, исследования, содержание, объект, субъект, юридический факт.

The article generated algorithm research administrative and legal relations in certain areas (fields, sectors) social life. It reveals the dynamics of Administrative Law as the leading category of law. It is a combination of theoretical and legal principles and legal content of administrative law relations, in particular through the analysis of the legal facts of public administration, primarily through individual administrative acts and administrative contracts and classical methods of public administration.

Key words: administrative and legal relations, algorithm, content, legal fact, object, research, subject.

Актуальність дослідження. Українське суспільство стрімко розвивається. І хоча такий розвиток не завжди може бути охарактеризований як позитивний та успішний, все ж вдалося майже повністю позбулися комуністичного минулого [1], закласти основи ринкової економіки для малого та середнього бізнесу [2; 3; 4; 5], успішно відстоювати свою незалежність від російсько-терористичної агресії [6; 7], розпочати системне викорінювання корупції [8; 9; 10], шляхом революційної боротьби [11] вибороли своє право бути членом ЄС [12] тощо.

Усі реформи здійснюються на основі права та через правові норми. Адже в правовій державі не розсуд високопосадовця, а правові норми є підставою здійснення будь-яких юридично значущих дій. Більше того, суб'єкти публічної адміністрації в умовах правої держави мають право діяти виключно відповідно до другого принципу правового регулювання «заборонене усе, крім того, що прямо дозволено законом» [14], виходячи з якого ст. 19 Конституції України чітко визначила, що: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [15].

Таке законодавче підґрунтя утверджує, що суб'єкти владних повноважень мають особливий правовий статус, відповідно до якого вони, з одного боку, забезпечують права, свободи та законні інтереси невідомих фізичних та юридичних осіб, з другого боку – самі є суб'єктами їх порушення.

Провідне місце в міжгалузевому інституті організаційно-правових основ та правового регулювання адміністративної діяльності публічної адміністрації з надання адміністративних послуг та здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності належить нормам адміністративного права, невід'ємною ознакою якого є наявність саме такого посередника між учасниками правових відносин.

© ГАЛУНЬКО В.В. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, директор (Науково-дослідний інститут публічного права)

Адміністративно-правові відносини є класичним інститутом адміністративного права. Його аналіз та особливості розвитку були предметом таких учених-юристів: В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, І.С. Гриценка, І.В. Дрозда, А.А. Іванищука, І.О. Ієрусалімової, Т.О. Коломосьць, В.К. Колпакова, В.В. Копейчикова, С.О. Короеда, О.В. Кузьменка, В.І. Курила, С.І. Лопатіна, М.В. Лошицького, А.Ф. Мельник, Р.С. Мельник, Р.С. Олефір, А.А. Пухтецької, Д.В. Радька, О.І. Харитоновна, В.К. Шкарупи, В.В. Шуби та ін. Вони теоретизували основи та зміст адміністративно-правових відносин на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Проте у зазначеній статті приділяється увага комплексному інституту адміністративно-правових відносин у специфічному аспекті як правовому інструменту розкриття динаміки адміністративного права для потреб дослідження суспільних відносин у різних галузях, сферах та секторах суспільного життя, який потребує подальшого розвитку.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, сучасного законодавча, думок з цього приводу вчених трансформувати теорії змісту адміністративно-правових відносин до формалізованих чинників придатних для дослідження динаміки суспільних відносин у різних галузях, сферах та секторах суспільного життя.

Виклад основних положень. У сучасній вітчизняній юридичній літературі з адміністративно-го права динаміку розкриття суспільних відносин (спеціальну частину, складники спеціального адміністративного права) вчені розкривають через різні правові категорії: «управління» [29, с. 522–516]; «державного управління» [30]; «публічного адміністрування» [31, с. 39]; «адміністративно-правового регулювання» [32, с. 317–348], «адміністративно-правового забезпечення» [34], або взагалі «не заморожуються» високими науковими комплексними теоріями та пропонують науковій спільноті певний інструментарій діяльності публічної адміністрації, в якому провідними визначають «адміністративний акт» та «адміністративний договір» [26, с. 243–334].

В цьому різноманітті підходів, на наш погляд, вчені-адміністративісти несправедливо забувають про можливість використання для комплексного дослідження адміністративно-правових явищ такої класичної категорії адміністративного права, як «адміністративно-правові відносини». Справедливості ради треба зазначити, що як один із елементів дослідження певних суспільно-правових явищ категорія «адміністративно-правові відносини» використовується майже в усіх дослідженнях з адміністративної тематики. Однак такий підхід має не системний, а фрагментарний характер.

У будь-якому суспільстві існують різноманітні суспільні відносини між окремими особами та різними об'єднаннями людей. Усі вони до певної міри упорядковані, організовані, значна частина з них регулюється нормами права, адже головне призначення норм права – бути регулятором суспільних відносин. Регулюючи ті чи інші відносини, воно надає їм правового характеру, правової, юридичної форми. Згідно з академічним тлумачним словником української мови правовідносини – це суспільні відносини, що регулюються нормами права [23]. Академік В. В. Копейчиков більш розгорнуто визначав, що правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою [24]. З огляду на це можна стверджувати, що в загальному розумінні адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, які урегульовані нормами адміністративного права [22].

Проте треба пам'ятати, що адміністративно-правові відносини мають об'єктивний характер. Вони з'являються не тому, що хтось суб'єктивно захотів їх нав'язати суспільству, а тому що певні суспільні відносини об'єктивно потребують правової регламентації, не можуть нормально розвиватися без неї. Адміністративно-правові відносини відображають вплив адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів та об'єктів публічного управління, через що між ними виникають сталі правові зв'язки публічно владного характеру. Іншими словами, адміністративно-правова норма містить абстрактну конструкцію адміністративно-правового відношення. Сутність такої конструкції полягає в тому, що адміністративно-правова норма від імені легітимного суб'єкта правотворчості визначає належну поведінку кожного зі своїх адресатів. Вона встановлює обов'язкові правила, за якими відбувається «спілкування». Ці правила формуються у вигляді взаємних прав та обов'язків [22]. Крім того, не заперечною, на наш погляд, є думка професорів В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, що правовідносини – це результат правового регулювання [27].

У цьому аспекті досліднику треба пам'ятати, що адміністративно-правові відносини є поєднанням фактичних суспільних відносин та адміністративно-правових норм, які надають фактичним суспільним відносинам адміністративно-правової форми, розрізняють фактичний та юридичний зміст адміністративно-правових відносин. Фактичний зміст адміністративно-правових відносин – це фактичні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші відносини, які набули через опосередкування адміністративно-правових норм своєї юридичної форми. Вони зберегли фактичний зміст, але завдяки адміністративно-правовим нормам набули нових якостей [22].

В юридичній літературі існують певні тенденції щодо об'єктивізації адміністративно-правових відносин. Так, професор В.І. Курило, слушно визначає, що сутністю адміністративно-правових відносин є формування та зміцнення в українському суспільстві нової доктрини адміністративного права – доктрини публічно-сервісного права, основним призначенням якого є служіння держави інтересам людини

[17]. Згідно з цим основою адміністративно-правової доктрини вітчизняного адміністративного права є «людиноцентристка» ідеологія, за якою держава має дбати про інтереси громади, тобто діяти на «благо людини» за допомогою всебічного забезпечення пріоритету її прав, свобод й інтересів у сфері діяльності публічної адміністрації – органів виконавчої влади та місцевого самоврядування [25].

Професор Т.О. Коломосьць визначає етапи виникнення адміністративних правовідносин: визначення необхідності та можливості встановлення конкретного адміністративного правовідношення; створення відповідної юридичної конструкції (абстрактної моделі адміністративних правовідносин), закріпленої в адміністративно-правових нормах; реалізація відповідних адміністративно-правових норм; виникнення сталих юридичних зв'язків між адресатами норм у формі адміністративних правовідносин [28, с. 46].

Таким чином, підґрунтям дослідження будь-яких адміністративно-правових відносин є об'єктивна характеристика галузі (сфери, сектора суспільного життя). Визначення підстав, чому вона потребує врегулювання нормами адміністративного права? Побудові на цій основі концепції та формування принципів діяльності публічної адміністрації.

Детальне та специфічне розуміння правових відносин існує в Англосаксонському праві, так за словником англійської мови правовідношення – це професійні відносини, які регулюється законом та характеризуються трьома основними чинниками: судовою практикою як сукупності правил, встановлених органом «цивілізації»; поваги до закону з метою забезпечення максимальної свободи індивіда при одночасному забезпеченні публічного інтересу; фідучіарних відносини як правового відношення, що існує тоді, коли одна особа потрапляє в юридичну залежність від іншої, чиєї допомоги або захисту вона шукає в якомусь питанні [13].

Важливим для нашого дослідження є те, що метою правовідносин визначається баланс інтересів між свободою індивіда та дотримання ним прав інших особистостей (публічного інтересу).

Такий баланс має забезпечуватися за опосередкуванням норм адміністративного права, які за своїм зовнішнім виразом (джерела адміністративного права) мають комплексний характер. Вони складаються з формалізованих внутрішніх (законів України, підзаконних нормативно-правових актів) та формалізованих міжнародних джерел, деяких судових рішень конституційного, адміністративного судів та Європейського суду з прав людини та неформалізованих джерел (правові доктрини) адміністративного права

Структура адміністративно-правових відносин характеризується взаємопов'язаністю всіх її складових компонентів, якими є суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин та юридичні факти [22]. Наприклад, В.В. Шуба до складових структури адміністративно-правових відносин відносить: суб'єктів адміністративно-правових відносин; об'єкти адміністративно-правових відносин; зміст адміністративно-правових відносин; юридичні факти як підстави для виникнення, зміни та припинення адміністративно-правових відносин. На слушну думку вченого, такий розподіл дозволяє найповніше розкрити специфіку адміністративно-правових відносин, дає можливість вирізнити ці правові зв'язки з усього різноманіття відносин, що складаються під час їх діяльності [19].

Суб'єкти правовідносин – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями. Іншими словами, до суб'єктів адміністративно-правових відносин з погляду публічного управління належать як суб'єкти публічної адміністрації, так і об'єкти публічного управління, а з погляду адміністративно-правового регулювання усі суб'єкти адміністративного права [22].

На наш погляд, при дослідженні адміністративно-правових відносин слід звертати увагу на загальну публічну правосуб'єктність юридичних осіб та комплексну адміністративну правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність та деліктоздатність) фізичних осіб.

Об'єкти правовідносин – це те, на що спрямовано інтереси суб'єктів, з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини. Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Суб'єкти адміністративно-правових відносин вступають у ці відносини з метою задоволення своїх інтересів і потреб, які опосередковують об'єкти таких відносин, заради різних матеріальних, економічних, культурних, політичних або інших інтересів і потреб [22]. Однак для галузі адміністративного права такий інтерес має бути виключно публічним [32, с. 35–37].

Для досягнення цієї мети суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Цей результат і є об'єктом адміністративно-правових відносин. Об'єктом цих відносин є матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин [22].

Об'єктом адміністративно-правових відносин може бути все, що здатне служити здійсненню публічних інтересів. У цій ролі можуть бути права людини і громадянина, право власності й послуги інших осіб. Права людини і громадянина стають об'єктом адміністративного права, оскільки є природними; законодавець через Конституцію України та інші закони їх встановлює та визначає межі, в яких ними можна беззаперечно користуватися. У такий спосіб об'єктами адміністративного права

стає вся палітра прав, визначених у розділі першому та другому Конституції України. Зокрема, це право людини на життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність, свободу пересування, свободу слова, зібрань, право особисто та разом з іншими володіти, користуватись і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї творчої інтелектуальної діяльності, право займатися підприємницькою діяльністю [22].

Таким чином, невід'ємним елементом дослідження адміністративно-правових відносин є об'єкт адміністративно-правових відносин, як матеріальне або нематеріальне публічне благо, а також діяння, на використання чи охорону яких спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки публічної адміністрації.

Крім суб'єктів та об'єктів, до складу адміністративно-правових відносин входять їх юридичні обов'язки та суб'єктивні права (останні у значенні правоможностей суб'єктів). В юридичній літературі це отримало назву «зміст адміністративно-правових відносин». Зміст адміністративно-правових відносин – це сукупність суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного права, коли кожному суб'єктивному праву одного суб'єкта адміністративно-правових відносин відповідає (кореспондується) юридичний обов'язок іншого суб'єкта, і навпаки [22].

Юридичний зміст адміністративно-правових відносин – це взаємозв'язок зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин. Кожному суб'єктивному праву, зафіксованому в адміністративно-правовій нормі права, відповідає певний юридичний обов'язок, і навпаки. Публічне суб'єктивне право – складне явище, що включає в себе низку таких повноважень: право невідомим особам вимагати від публічної адміністрації здійснення юридичних дій, спрямованих на захист їх прав; право вимагати від іншої сторони виконання обов'язку, тобто право на чужі дії, право ввести в дію апарат примусу держави проти зобов'язаної особи, тобто право на примусове виконання обов'язку; можливість користуватися на основі цього права певними соціальними публічними благами [22].

Юридичний обов'язок – це передбачені для зобов'язаної особи та забезпечені можливістю державного примусу вид і міра необхідної поведінки, яких потрібно дотримуватись в інтересах уповноваженої особи, що має відповідні публічні суб'єктивні права. Юридичний обов'язок налічує чотири основні компоненти: обов'язок здійснювати певні дії чи утримуватися від них; обов'язок відреагувати на законні вимоги уповноваженого суб'єкта; обов'язок нести відповідальність за невиконання цих вимог; обов'язок не перешкоджати уповноваженому суб'єкту користуватися тим благом, на яке він має право (наприклад, публічна адміністрація не має права втручатися в корпоративне управління суб'єкта господарювання). Юридичні обов'язки в адміністративному праві забезпечують публічні інтереси людини та громадянина, суспільства та держави та є гарантіями суб'єктивних публічних прав [22].

Таким чином, зміст адміністративно-правових відносин – це взаємозв'язок зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин. Кожному суб'єктивному праву, зафіксованому в адміністративно-правовій нормі права, відповідає певний юридичний обов'язок, і навпаки.

Четвертим невід'ємним елементом адміністративно-правових відносин є юридичні факти. Юридичний факт – це конкретна життєва обставина, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. Головне призначення юридичних фактів у процесі адміністративно-правового регулювання – юридично забезпечити виникнення, зміну чи припинення адміністративно-правових відносин. Юридичні факти забезпечують перехід від загальної моделі поведінки, закріпленої в адміністративно-правовій нормі, до конкретних адміністративно-правових відносин [22].

Виникнення в суб'єктів взаємних прав та обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних умов юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм [22]. Більше того, професор М.В. Лошицький звертає увагу на те, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, які виникають на основі юридичного факту [18]. Аналогічну точку зору має професор О.І. Харитонova, яка присвятила інституту адміністративно-правових відносин окрему студію. Науковець стверджує, що підставами виникнення управлінських адміністративно-правових відносин є юридичні факти, що спричиняють виникнення управлінських правовідносин. На її думку, до таких підстав належать конкретно-адміністративному події та дії. Харитонova О.І. підкреслює, що найбільш характерними діями є акт управління, адміністративний правочин, найпоширенішим різновидом якого є адміністративний договір та адміністративний делікт [16].

На наш погляд, юридичні факти у сфері адміністративно-правових відносин виникають через певні форми індивідуальної діяльності публічної адміністрації та методи адміністративної діяльності публічної адміністрації (в першу чергу адміністративні заходи заохочення переконання та примусу). До таких форм діяльності публічної адміністрації належать індивідуальні адміністративні акти та адміністративні договори.

Таким чином, юридичні факти в адміністративно-правових відносинах формалізуються через форми діяльності публічної адміністрації (насамперед через індивідуальні адміністративні акти та

адміністративні договори) та методи діяльності публічної адміністрації (передусім через адміністративні заходи заохочення переконання та примусу).

Усе це дає можливість сформулювати такі висновки щодо алгоритму дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях (сферах, секторах):

1) підґрунтям дослідження будь-яких адміністративно-правових відносин є об'єктивна характеристика галузі (сфери, сектору суспільного життя), через визначення об'єктивних підстав врегулювання їх нормами адміністративного права, побудови концепції, формування принципів діяльності публічної адміністрації;

2) норми адміністративного права через зовнішнє вираження в джерелах адміністративного права забезпечують баланс інтересів прав і свобод громадян і публічного інтересу держави та суспільства. Вони складаються з формалізованих внутрішніх (законів України, підзаконних нормативно-правових актів) та формалізованих міжнародних джерел, деяких судових рішень конституційного, адміністративного судів та Європейського суду з прав людини та неформалізованих джерел (правових доктрин);

3) при дослідженні адміністративно-правових відносин слід звертати увагу на загальну публічну правосуб'єктність юридичних осіб та комплексну адміністративну правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність та деліктоздатність) фізичних осіб;

4) невід'ємним елементом дослідження адміністративно-правових відносин є об'єкт цих відносин – матеріальне або нематеріальне публічне благо, а також діяння, на використання чи охорону яких спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки публічної адміністрації;

5) зміст адміністративно-правових відносин – це взаємозв'язок зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин, коли кожному суб'єктивному праву, зафіксованому в адміністративно-правовій нормі права, відповідає певний юридичний обов'язок, і навпаки;

6) юридичні факти в адміністративно-правових відносинах формалізуються через форми діяльності публічної адміністрації (насамперед через індивідуальні адміністративні акти та адміністративні договори) та методи діяльності публічної адміністрації (передусім через адміністративні заходи заохочення переконання та примусу).

Отже, алгоритм дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях (сферах, секторах) як провідної категорії розкриття динаміки адміністративного права полягає в поєднанні теоретико-правових засад та юридичного змісту адміністративно-правових відносин, зокрема, через аналіз юридичних фактів діяльності публічної адміністрації (насамперед через індивідуальні адміністративні акти й адміністративні договори) та класичні методи діяльності публічної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317–VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 26. – Ст.219.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст.23
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст.356
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст.144
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст.112
6. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129–VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 10. – Ст.68
7. Галунько В. В. Вітчизняна війна українського народу (2014–2015pp.): юридичні аспекти / В. В. Галунько // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. – 2015. – Вип. 218. – С. 9–18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_grav_2015_218_3
8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700–VII
9. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 № 1699–VII
10. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698–VII
11. Революція Гідності – наслідки та перспективи // Українська правда, 27 лютого 2016. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2016/02/27/7100373/>

12. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України від 26.09.2014. – № 75. – Том 1. – С. 83. – Ст. 2125
13. legal Relation : Електронний ресурс // The Free Dictionary by Farlex. – 2016 – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/legal+relation>
14. Теорія держави і права: навчальний посібник / авт.-упорядн. В.В. Галунько, Г.О. Пономаренко, В.К. Шкарупа; За заг. ред. В.К. Шкарупи. – Херсон: ХЮФ ХНУВС, 2007. – 280 с.
15. Конституція України
16. Харитонов О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / О.І. Харитонов; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2004. – 36 с.
17. Курило В.І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / В.І. Курило; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – К., 2008. – 39 с.
18. Лошицький М.В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М.В. Лошицький; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2002. – 17 с.
19. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В.В. Шуба; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.
20. Радько Д. В. Адміністративно-правові відносини за участю фінансових компаній: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. В. Радько; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
21. Лопатін С. І. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С. І. Лопатін; Держ. НДІ МВС України. – К., 2010. – 20 с.
22. Галунько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін. А 313 Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галунько, В.І. Курило, С.О. Короед, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єшук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галунька. – Херсон: Гринь Д.С., 2015. – 272 с.
23. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976. – Ст. 507.
24. Загальна теорія держави і права: навч. посібник / А. М. Колодій [та ін.]; ред. В. В. Копейчиков; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 317 с.
25. Авер'янов В. Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2006. – № 11. – С. 57–70.
26. Загальне адміністративне право : підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та інші]; за заг. ред. І. С. Гриценка. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
27. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
28. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
29. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю.П. Битяка. – Харків: право, 2001. – 528 с.
30. Державне управління: навчальний посібник / за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 343 с.
31. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації / Р.С. Мельник // Адміністративне право і процес. 2013. – № 1. – С. 4–14.
32. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко; за ред. Р.С. Мельника. – К. Ваіте, 2014. – 376 с.
33. Адміністративне право України: у 2-х т.: підручник Т.1 Загальне адміністративне право. Академічний курс / В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед. – Херсон: ХМД, 2013. – 396 с.
34. Ієрусалімова І. О. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина : навч. посіб. / І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімов, П. М. Павлик, Ж. В. Удовенко. – К.: Знання, 2007. – 223 с.